

ПРАВО ОСОБЛИВОГО РОДУ (SUE GENERIS), ЯК ОБ'ЄКТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Костюк Віктор Ігорович

ORCID ID: 0009-0002-1821-7067

Аспірант групи АП 22-2

Державний податковий університет, Україна

Науковий керівник: Рябченко Юрій Юрійович

ORCID ID: 0000-0002-1328-700X

Доктор юридичних наук, професор кафедри цивільного права і процесу

Державний податковий університет, Україна

Анотація. Статтю присвячено дослідженню питань правового регулювання суспільних відносин пов'язаних з судовим захистом авторських та суміжних прав на літературні та художні твори. Здійснено аналіз вітчизняних нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини пов'язаних з судовим захистом авторських та суміжних прав на літературні та художні твори. Дано коротку характеристику: Закону України "Про авторське право і суміжні права" прийнятого 1 грудня 2022 року, Закону України "Про освіту" прийнятого 5 вересня 2017 року, Закону України "Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і суміжних прав" прийнятого 15 травня 2018 року, Постанови Кабінету Міністрів України від 18 липня 1995 р. № 532 "Про державну реєстрацію прав автора на твори науки, літератури і мистецтва", Постанови Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1756 Київ "Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір", Постанова Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 р. № 72 Київ "Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав".

Ключові слова: авторське право, художні та літературні твори.

Метою статті є теоретичне дослідження стану правового регулювання (нормативно-правової бази) інституту авторських та суміжних прав на літературні та художні твори з подальшим визначенням перспектив доповнення вітчизняної нормативно-правової бази у зв'язку з сучасними викликами.

Постановка (актуальність) проблеми. В сучасному українському суспільстві вже певний час особливо у освітній та літературній сферах гостро стоїть проблема плагіату та ризиків привласнення праць, складових творів іншими особами. Впродовж останніх років мали місце прецеденти з використанням плагіату серед вищих посадових осіб та набули розголосу у засобах масової інформації, а саме інцидент в працях колишнього міністра освіти і науки Сергія Шкарлета, що згодом переріс в судові процеси [1]. Також нам відомий скандал з міністром освіти і науки Оксеном Лісовим [2] та науковців, зокрема ректора Національного університету "Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка" Володимира Онищенка [3].

Також слід зазначити, що в період активної діджиталізації суспільства за останні роки з'явилася велика кількість випадків, де художні та літературні твори

створюються особою за допомогою штучного інтелекту. На відміну від випадків, коли людина використовує програмне забезпечення як засіб для власної творчості, тексти, музика, зображення та інші об'єкти, автономно згенеровані ШІ, не втілюють творчий задум певної людини. Це унеможлиблює віднесення їх до сфери авторського права, яке поширюється лише на результати людської творчості, та водночас породжує питання, чи взагалі повинні охоронятися такі об'єкти і якщо повинні, то як належить їх охороняти – як влучно зазначила Анна Штефан [4].

Позитивним явищем можна визначити наявність та створення нових програм для перевірки творів на унікальність, що дає змогу виявити порушення авторських прав та визначити відсоток плагіату та в подальшому даний факт можна використати як доказ. Зауважу, що наявність такого явища, як об'єкти згенерованим комп'ютерною програмою, тому це було одним із критеріїв до змін в законодавстві, а саме прийняття нового Закону України “Про авторське право і суміжні права” 1 грудня 2022 року. Та вперше в українському законодавстві включено право особливого роду (*sui generis*).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто вказати що дане питання досліджують наступні науковці: Г. Андрощук, Ю. Бурило, В. Дроб'язко, М. Дубняк, К. Зеров, В. Жаров, Ю. Капіца, Т. Каткова, О. Крилова, В. Миколаєць, А. Штефан, К. Шахбазян, Ю. Кузнецова та інші. Тема регулювання суспільних відносин пов'язаних з судовим захистом авторських та суміжних прав на літературні та художні твори впродовж історії не втрачає своєї актуальності, а особливо на даному етапі розвитку цивілізації та з високою швидкістю розвитку функцій штучного інтелекту.

Виклад основного матеріалу. Починаючи зі здобуттям України незалежності прийнято низку нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини пов'язані з інститутом авторського права. Зокрема частина була переглянута у зв'язку з приєднанням України до низки конвенцій та угод та адаптована до сучасних викликів, але не в повному обсязі.

Першим слід розглянути норми та положення Закону України “Про авторське право і суміжні права” прийнятого 1 грудня 2022 року, в якому включено норму про право особливого роду (*sui generis*) на неоригінальні об'єктом. Неоригінальним об'єктом, згідно статті 33 Закону вважається, згенерованим комп'ютерною програмою, є об'єкт, що відрізняється від існуючих подібних об'єктів та утворений у результаті функціонування комп'ютерної програми без безпосередньої участі фізичної особи в утворенні цього об'єкта.. Таким чином право особливого роду є засобом регулювання об'єктів створених штучним інтелектом та не можуть розглядатися, як авторські твори. Проблематикою даного акту є те, що об'єкти виключно створені за допомогою штучного інтелекту без допомоги людини підпадають під дію права особливого роду. Також статтею 55 Закону регульовано Цивільно-правовий захист права особливого роду поруч з захистом авторського права та суміжних прав. Статтею 56 “Порядок припинення порушень авторського права і суміжних прав з використанням мережі Інтернет”, встановлено вимоги щодо подачі заяви суб'єктом про припинення порушення авторських та суміжних прав, порядок дій власників веб-сайтів та постачальників послуг хостингу щодо припинення доступу до цифрового контенту (праці) та регульовано порядок звернення суб'єктів авторських прав до власників веб-сайтів. Статтею 57 Закону закріплені зобов'язання постачальників послуг хостингу щодо забезпечення захисту авторського права і суміжних прав з використанням мережі інтернет та статтею 58

Закону закріплена відповідальність провайдерів послуг обміну контентом за порушення авторського права та/або суміжних прав [5].

Окремо слід вказати на положення статті 42 “Академічна доброчесність” Закону України “Про освіту” прийнятого 5 вересня 2017 року, яка передбачає порядок написання наукових (творчих) робіт, зокрема літературних творів та чітко вказуються підстави порушення академічної доброчесності з прямим визначенням, а саме: академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація, списування, обман та інше. Також пунктом 5 статті закріплена академічна відповідальність та пунктом 8 закріплений порядок виявлення та встановлення фактів порушення академічної доброчесності [6]. Слід зазначити, що 08 січня 2024 року подано законопроект “Про академічну доброчесність”. В преамбулі законопроекту підкреслюється важливість академічної доброчесності та довіри до наукових та творчих досягнень. Пропонується удосконалити систему забезпечення академічної доброчесності, яка регулюється розділом 3 даного проєкту, зокрема забезпечення науковою установою та у видавничій діяльності. Також доповнений перелік порушень академічної доброчесності, зокрема: відчуження авторства, приписування авторства, академічний саботаж, схилення до порушення академічної доброчесності тощо. У статті 19 вказані заходи реагування на порушення академічної доброчесності, що мають дисциплінарний характер, а у статті 22 проєкту наведений перелік санкцій за порушення академічної доброчесності, який є цілком виправданий та є вимушеною мірою та реагуванням на порушення академічної доброчесності [7]. Розділом 5 пропонується закріпити процедуру реагування на випадки порушень з подальшим притягненням до академічної (дисциплінарної) відповідальності.

Щодо управління майновими правами суб’єктів авторського права і суміжних прав, основні правові і організаційні засади розкриває та регулює Закон України “Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і суміжних прав” прийнятого 15 травня 2018 року. Даним актом створюються організації колективного управління, повністю регулюється їх діяльність починаючи від вимог створення, статуту організації. У статті 12 Закону зазначені функції колективного управління. Розділом 4 Закону безпосередньо регулюються майнові відносини, зокрема збирання, розплід та виплата доходів від прав, а статтею 25 Закону закріплений Порядок здійснення державного нагляду за діяльністю організацій колективного управління, зокрема застосування санкцій [8].

Постановою Кабінету Міністрів України від 18 липня 1995 р. № 532 “Про державну реєстрацію прав автора на твори науки, літератури і мистецтва” зі змінами затверджено положення про державну реєстрацію прав автора на твори науки, літератури і мистецтва, зокрема вимоги для реєстрації та порядок дій [9].

Постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1756 Київ “Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір” затверджено розміри зборів за підготовку до державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір, де вказано суми зборів, порядок сплати та терміни вказаних дій [10].

Постанова Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 р. № 72 Київ “Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об’єктів авторського права і суміжних прав” вказані ставки винагороди за публічне виконання, публічний показ, публічне сповіщення або ретрансляцію (повторне публічне сповіщення) творів науки, літератури і мистецтва відповідно додатків та

таблиць з видами творів викладені у даній постанові [11].

Книгою 4 “Право інтелектуальної власності” Цивільного кодексу України від 16.01.2003 № 435-IV регулюються майнові та немайнові відносини авторський та суміжних прав на художні та літературні твори. Статтею 432 Кодексу вказані дії судових рішень щодо запобігання порушених авторських прав [12]. Адміністративна відповідальність у вигляді накладення штрафу від п’ятдесяти до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян із конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання і матеріалів, призначених для її виготовлення вказана у статті 51-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8074-X зі змінами та доповненнями [13]. Кримінальна відповідальність за порушення авторських та суміжних прав закріплена у нормах статті 176 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 року № 25-26 [14].

Висновки. Дослідивши стан вітчизняних нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини пов’язаних з судовим захистом авторських та суміжних прав на літературні та художні твори та враховуючи сучасні виклики, зокрема допомогу штучного інтелекту у створенні багатьох об’єктів творчості людини, зокрема художніх та літературних творів, можна виділити наступне: що застосування права особливого роду у вітчизняному законодавстві є позитивним явищем, як і подання законопроекту про академічну доброчесність, це свідчить про рух у законодавчому полі по усуненню проблем пов’язаним з плагіатом та закріплення результатів роботи штучного інтелекту – нормами спеціального права. Явищем, яке варте уваги можна назвати те, що людина також може створювати твори за допомогою штучного інтелекту, замовчуючи про використання останнього, що являється порушенням з академічної доброчесності, гострим питанням є доведення таких фактів і пряме закріплення в законодавстві.

Список використаних джерел:

1. Сайт BBC news Україна. Вилучено з: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c97xqp9e1y8o>.
2. Новини 24 освіта. Вилучено з: https://24tv.ua/education/skandal-plagiatom-lisovogo-nazyavo-podali-do-sudu-visunuli-vimogi_n2378709.
3. Українська правда. Вилучено з: <https://life.pravda.com.ua/society/komitet-nazyavoznayshov-plagiat-u-disertaciji-rektora-poltavskoji-politehniki-onishchenka-300700/>.
4. А. Штефан “Об’єкти згенеровані комп’ютерною програмою (штучним інтелектом) без безпосередньої участі людини перший світовий досвід” (2023), Право та інновації, с. 75. Вилучено з: <http://uran.inprojournal.org/article/view/277227>.
5. Закон України “Про авторське право і суміжні права” від 1 грудня 2022 року № 2811-IX. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855>.
6. Закон України “Про освіту” від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
7. Проект Закону України “Про академічну доброчесність” 08 січня 2024 року № 10392 Вилучено з: <https://ips.ligazakon.net/document/view/ji10516a?an=112>.
8. Закон України “Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і суміжних прав” від 15 травня 2018 року № 2415-VIII Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-19#Text>.
9. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 липня 1995 р. № 532 “Про державну реєстрацію прав автора на твори науки, літератури і мистецтва”. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/532-95-%D0%BF#Text>.

10. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1756 Київ “Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір”. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1756-2001-%D0%BF#Text>.
11. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 р. № 72 Київ “Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав”. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/72-2003-%D0%BF#Text>.
12. Цивільний кодексу України від 16.01.2003 № 435-IV. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
13. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8074-X. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
14. Кримінальний кодексу України від 05.04.2001 року № 25-26. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.